

SENTIKIŲ BAŽNYČIA LIETUVOJE XX AMŽIUJE

GRIGORIJUS POTAŠENKO

Šiame straipsnyje norima supažindinti su sentikių pomorų savęs įvertinimu ir iš to kylančių tarpkonfesinių santykių rusų stačiatikybės viduje atvirumu. Kadangi pagrindinis dėmesys skiriamas istorijai, čia pateikiamos svarbiausios Sentikių pomorų bažnyčios (toliau – SPB) Lietuvoje gairės. Analizuojamas 1918–1990 metų periodas tarp dviejų Lietuvos nepriklausomybės deklaracijų.

Sentikių Aukščiausiosios Tarybos (toliau SAT) Lietuvoje pirmininkas Ivanas Jegorovas ir pirmasis Latvijos sentikių centro tarybos pirmininkas Ivanas Mioliubovas bendrame straipsnyje rašė: „Sentikių pomorų bažnyčia – tai dažniausiai vartojamas šiuo metu senųjų stačiatikių pomorų-krikščionių (drevlepravoslavnyje christiane-pomorcy), neturinčių bažnytinės hierarchijos, bet suvienytų į vieną bažnyčią bendrų bažnytinių susirinkimų bei palaikančių bendravimą malda pavadinimas. Sentikių pomorų bažnyčią sudaro absoliuti sentikių „bepopių“ dauguma, būtent pačios stambiausios bei artimiausios viena kitai bendrijos – pomorai, pripažįstantys bažnytinę santuoką (pomory bračniki), bei pomorai, nepripažįstantys bažnytinės santuokos (pomorskoje bezbračnoje soglasije), kitaip vadinamos senųjų pomorų bei fedosejevininkų bendrijomis“.¹ Pastaruoju metu bažnyčios apeigose bei vidaus bendravime vis dažniau vartojamas senųjų stačiatikių pavadinimas („drevlepravoslavnyje christiane“). Ši Sentikių bažnyčia vadinama „pomorų“ pagal ankstesnę autoritetingiausio jos dvasinio centro Vygo (1695–1854) vienuolyno Pajūryje (Pomorje) vietą. (Tai istorinis teritorijos nuo Karelijos iki Šiaurės Uralo pavadinimas.)

Aukščiausias SPB valdžios organas yra susirinkimas (sobor). Ši bažnyčios valdymo forma buvo priimta dar apaštalų laikais Jeruzalės susirinkime. Po Rusų stačiatikių bažnyčios skilimo XVII a. viduryje iki

1905 m. sentikiai neturėjo galimybės kviešti visos Rusijos susirinkimų². Iki 1905 m. bažnyčią valdė vietos susirinkimai – ypač reikšmingi sentikystei buvo 1694 m. Novgorodo, 1751 m. Gudiškių (dab. Lietuvos Respublikos teritorijoje), 1810 m. Maskvos, 1832 m. Varkovo, 1883 m. Preobražensko (Maskva), 1901 m. Vilniaus bažnytiniai susirinkimai. Lemiamą vaidmenį krikščionių-pomorų susivienijimui suvaidino pirmasis bei antrasis Visos Rusijos susirinkimai Maskvoje 1909 bei 1912 metais.

Po Pirmojo pasaulinio karo susikūrus naujoms valstybėms Rusijai, Lietuvai, Latvijai, Estijai bei Lenkijai buvusi vieninga Sentikių bažnyčia buvo padalyta politinių sienų. 3–4 dešimtmečiais šių valstybių teritorijose veikusi Sentikių bažnyčia buvo tvarkoma vietos susirinkimų, į kuriuos buvo kviečiami ir bendratikiai iš kaimyninių valstybių (Sovietų Rusija šiuo požiūriu buvo išimtis, nes dėl antibažnytinės valstybės politikos, vykdomos nuo 1926 m., vietos susirinkimai nebebuvo šaukiami). Po Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos teritorijoje veikė tik vienas sentikių pomorų vadovaujamasis organas – Sentikių Aukščiausioji Taryba Vilniuje. Ši Taryba gana aktyviai ir sėkmingai pradėjo globoti bei vienyti apie 250 pomorų bendruomenių Sovietų Sąjungoje bei Lenkijoje, Rumunijoje, JAV ir sušaukė 3 Bažnyčios susirinkimus Vilniuje 1966, 1974 bei 1988 metais.

Griežta valstybės kontrolė bažnyčiai bei religijai 90-ųjų metų viduryje susilpnėjo. Religinės veiklos pagyvėjimo rezultatai buvo regioninių, o vėliau – nacionalinių religinių centrų sukūrimas. Čia paminėtina Rusijos Senųjų stačiatikių pomorų bažnyčios taryba, įkurta 1989 m. lapkričio mėn. Maskvoje bei Senųjų stačiatikių pomorų bažnyčios centro taryba, įkurta 1989 m. vasario mėn. Rygoje. Pomorų bažnyčios suvienijimo klausimui išspręsti 1992 m. lapkričio mėn. Maskvoje buvo išrinkta Tarptautinė senųjų stačiatikių bažnyčios taryba, tačiau SAT Lietuvos atstovai į Maskvą neatvyko.

Vilniuje 1996 metų liepos mėnesį įvykusiame bažnytiniame susirinkime dalyvavo sentikių šventikai ir delegatai iš Lietuvos, Latvijos, Lenkijos ir Estijos. Šis susirinkimas patvirtino tarptautinio religinio centro – Sentikių Aukščiausios Tarybos – statusą. SAT pirmininku buvo išrinktas

šventikas V. Vasiljevas (Vilnius), o Dvasinės komisijos pirmininku – šventikas A. Žilko (Daugpilis). Taigi vyksta laipsniškas ir nelengvas, o kartais triukšmingai polemiskasis nacionalinių sentikių pomorų bažnytinių struktūrų reformavimasis arba netgi dubliuojančių bažnytinių struktūrų kūrimosi bandymas, kaip tai atsitiko Latvijoje ir Lietuvoje, o kita vertus, matoma viršnacionalinio SPB vienijimosi tendencija.

Šiuolaikiniame XX amžiaus pasaulyje įvyko dvasinės, politinės bei kultūrinės tragedijos ir poslinkiai. Vienu iš tokių poslinkių yra: pirmą, sentikystė sugebėjo sukurti žymią kultūrinę ir ekonominę terpę ir istoriškai susiformavo dabartinė visų sentikių bažnyčių struktūros; antra, sentikystė atsirado ir už jos istorinio arealo ribų, t. y. Maskvos Rusios, Rusijos imperijos ir Sovietų Sąjungos XX amžiuje. Pavyzdžiui, Baltijos šalių sentikių rusų diasporos jau yra organinės šių visuomenių dalys.

Pomorų sentikystė ir rusų stačiatikybė turi daug bendro ir tai svarbu pabrėžti. Jeigu matytume tik tai, kas skiria Bažnyčias, būtų tik polemika ir dvikova. Iš tikrųjų reikia suprasti – ir apie tai XX amžiuje rašė kai kurie stačiatikių teologai, pavyzdžiui, Georgijus Florovskis, Aleksandras Menis, Sergejus Zenkovskis, kad abi Bažnyčios yra rusų stačiatikybės dalys (tiesa, nelygiavertės dalys, skirtingu dvasinės ir socialinės kultūrinės padėties). Ir vis dėlto, kad beveik septynis šimtmečius Rusų stačiatikių bažnyčia ir SPB buvo vieninga Bažnyčia. Jos turi ne tik Šv. Raštą, bet ir daugelį Bažnyčios tėvų, kuriuos garbina ir stačiatikiai, ir sentikiai. Pagaliau jos turi „šventai išpažįstamą gelbstintį stačiatikių tikėjimą“. Aišku, yra ir skirtumų. Tai pasakytina apie pagrindinę problemą, kuri skiria pomorų sentikystę ir stačiatikybę: klausimas dėl hierarchijos ir bažnytinės dvasininkijos autoriteto. Jeigu šis klausimas būtų sprendžiamas plačiu kontekstu, t. y. turėtumėme galvoje Vakarų civilizaciją ir kultūrą, Vakarų ir Rytų krikščionių tarpusavio santykius, pagaliau visą pasaulį, įskaitant sekuliarią visuomenę, tai svarbiausias dalykas – pati tiesa, krikščioniško tikėjimo pagrindas. Kyla klausimas: ar krikščionybė, Naujasis Testamentas moko, kad yra toks vienas žmogus, kuriame susikaupia bažnyčios autoritetas ir nuo kurio priklauso tiesa ir jos išsipildymas?

Tarpukariu sentikiai gyveno 5-iose rytinės Baltijos šalyse: Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, Lenkijoje bei Rytų Prūsijoje (Ekersdorfas, dab. Voinovo). Šiose šalyse gyveno apie 200 tūkstančių sentikių. Visose valstybėse, išskyrus Vokietiją, Sentikių bažnyčios buvo valdomos susirinkimų ir jų išrinktų tarybų. Sentikiai kaimyninėse valstybėse palaikė gana glaudžius religinius ir dvasinius tarpusavio ryšius. Dabartinė Lietuvos teritorija priklausė dviem valstybėms – Lietuvai ir Lenkijai, kuri valdė Vilniaus kraštą.

Sentikių bendruomenių ir tikinčiųjų skaičius Lietuvoje ir Lenkijoje

Metai	Lietuva		Lenkija	
	Bendruomenės	Nariai	Bendruomenės	Nariai
1920-ieji	54	32129 ³	48	–
1930-ųjų vidurys	53	35000 ⁴	52	50000 ⁵

Nepriklausoma Lietuva: 1918–1940 m.

Religinis Lietuvos sentikių centras buvo Kaune. 1922 metų gegužyje Kaune įvyko pirmas sentikių suvažiavimas, kuris įsteigė nuolatinį vykdomąjį organą – Sentikių centro tarybą (toliau SCT), kurios pirmininku buvo išrinktas Vasilijus Prozorovas. Kitų metų gruodyje Taryba buvo perrinkta ir praplėsta iki keturiolikos narių, renkamų trejiems metams. Prie Tarybos veikė Dvasinė komisija, kuri sprendė kanonų, dvasinius klausimus, organizuodavo kandidatų į šventikus egzaminus ir patvirtinimą. Sentikių bažnyčios ir Lietuvos vyriausybės santykius reglamentavo laikinos taisyklės, patvirtintos teisingumo ministro 1923 metų gegužės 20 dieną⁶. Šios laikinosios taisyklės apibrėžė teisinę Sentikių bažnyčios padėtį šalyje, reglamentavo SCT veiklą tarp Bažnyčios suvažiavimų. Sentikių šventikai turėjo teisę vesti metrikų knygas, o jų vedimo priežiūrą vykdė SCT.

Nuo 1925 metų sentikiai gaudavo iš Lietuvos vyriausybės finansinę paramą organizaciniams ir švietimo reikalams, o šventikai – už metrikų knygų vedimą. Beje, vienam sentikiui buvo skiriama vidutiniškai daugiau valstybės lėšų negu vienam katalikui, tačiau mažiau nei stačiatikiui ar judėjui⁷. Šventikai buvo atleidžiami nuo karinės prievolės. Lietuvos valdžios palankumą Sentikių bažnyčiai lėmė pozityvus požiūris į religiją bei tarptautiniai įsipareigojimai ginti nacionalines mažumas. Sentikių vadovų nuomone, Lietuvos vyriausybės politika Sentikių bažnyčios atžvilgiu buvo „labai geranoriška“ (I. Prozorovas). Pirmajame Lietuvos seime sentikiai turėjo savo atstovą J. Jeriną. Keli šventikai patarnavo Lietuvos kariuomenėje, kur karo tarnybą atlikdavo ir sentikiai. Žinoma, kad 1922–1931 m. įvyko 6 Lietuvos sentikių suvažiavimai.

Sentikių bažnyčios struktūros pagrindą sudarė pakankamai autonomiškos bendruomenės. Lietuvoje 1926 m. buvo 54 bendruomenės, kurias aptarnavo 54 šventikai⁸. Bendruomenė pati išsirinkdavo šventiką bei valdžios organą – tarybą. Sentikių bendruomenės Lietuvoje nebuvo didelės: jas sudarė vidutiniškai apie 600 narių. Išimtis turbūt buvo tik Kau-
no ir dar kelios bendruomenės.

Dauguma sentikių bažnyčių, 1936-ųjų metų duomenimis, buvo medinės ir tik 5 mūrinės: Kaune, Rimkuose ir kt. Lietuvoje 1923 m. gyveno 50 460 rusų. Sentikių buvo 32 149 ir jie sudarė maždaug 63% visų rusų, arba 1,59%, šalies gyventojų⁹.

Tarpukariu Sentikių bažnyčia pamažu įsitraukė į Lietuvos dvasinį gyvenimą bei religinį švietimą, taip pat ir į socialinę veiklą. Kartu sentikiai susidūrė su daugeliu visuomeninių bei ekonominių problemų. Pavyzdžiui, vaikų bei suaugusių švietimo klausimai, religinės literatūros bei vadovėlių trūkumas, šventikių bei Švento Rašto dėstytojų rengimas. Sentikių inteligentija buvo negausi – tik keletas dešimčių pasiturinčių šeimų: Prozorovai, Pimonovai, Jefremovai, Korablikovai ir kt. Sentikių inteligentiją sudarė šių šeimų palikuonys, besimokantys ar baigę Vyrauto Didžiojo universitetą, bei dalis šventikų ir SCT veikėjų. Apskritai rusų diaspora Lietuvoje pagal raštingumą užėmė paskutinę vietą. Raštingų buvo apie 38,4% rusų, vyresnių negu 10 metų, 1923 m. duomenimis.

Lietuvoje 1918–1940 m. religinis vaikų auklėjimas buvo sudėtinė bendrojo lavinimo mokyklų programos dalis. Pradinėse mokyklose tikybą dėstė šventikai arba tam pasirengę žmonės. Dėl demografinės ir socialinės padėties religinis auklėjimas ir gimtosios kalbos mokymasis liko iš dalies šeimos reikalas. Kai kuriose sentikių bendruomenėse veikė sekmadieninės, vakarinės religinio auklėjimo ir giedojimo mokyklėlės. Tikybos dėstytojai, iš kurių Švietimo ministerija reikalavo specialaus pasirengimo, rengė valstybiniai pedagoginiai kursai. Nors šventikų netrūko, tačiau sentikių vadovybei ir Lietuvos valdžiai susirūpinimą kėlė jų mokslo cenzas. Vyriausybės padedami, 1931 m. buvo įsteigti 2-jų metų sentikių dvasiniai kursai Kaune. Svarbiausi jų steigėjai buvo broliai Vasilijus ir Ivanas Prozorovai. Pastarasis buvo šių kursų iniciatorius, vadovas ir intelektualinis lyderis. Kursų tiklas – būsimų šventikų ir tikybos dėstytojų rengimas. Mokymo programoje, šalia bendrojo lavinimo ir religijos, buvo dėstoma teologijos disciplinos (Biblija, sentikių ir krikščionybės istorija, bažnytinė slavų gramatika, katekizmas, homiletika ir kt.). Norinčių mokytis buvo 39, priimta 18 žmonių ir 5 laisvi klausytojai, o baigė 1933 m. 15 klausytojų¹⁰. Sentikių „seminarijos“ intelektualinis ir kultūrinis poveikis neapsiribojo mokymu. Buvo rengiami bažnytinio giedojimo pagal specifiską sentikių notaciją koncertai, knygų ir ikonų parodos, kuriama biblioteka, organizuota kelionė pas Rygos bendratikius. Kursų dėstytojai ir klausytojai turėjo kuklias mokymo priemones (sentikių istorijos ir katekizmo vadovėlius) ir pradėjo leisti „Kitež-Grad“ žurnalą (red. J. Nikitinas; 1933 m. išėjo 8 numeriai). I. Prozorovo „Sentikystės istorija“ (!) (mašinraščiu 1933 m.) padėjo tęsti pedagoginį darbą ir liko iki šiol mokslinės pažintinės vertės nepraradusiu veikalu.

Socialiniu demografiniu požiūriu 1923 m. rusai Lietuvoje sudarė 2,5% miestiečių (lietuvių 57,1%, žydų 32,2%). Rusai sudarė 2,6% kaimo gyventojų (lietuvių 91%)¹¹. Tik iš rusų sentikių 10–15% buvo miestiečių. Dauguma sentikių gyveno kaimuose, t. y. 80–85% sentikių. Pagrindiniai jų užsiėmimai: žemdirbystė, smulki ir vidutinė prekyba bei įvairūs pagalbiniai darbai kaime, taip pat prekyba, darbas aptarnavimo sferoje, valstybinėse bei visuomeninėse įstaigose ir organizacijose mieste. Kaime ne-

mažai sentikių buvo mažžemiai (iki 15 ha žemės) ir vertėsi pagalbiniais ūkio darbais (statyba, medkirtystė ir t. t.). Žemės trūkumas, nedarbas kaime buvo svarbios priežastys, paskatinusios 4 deš. II pusėje sentikių emigraciją į Lotynų Ameriką. Sentikių centrinės tarybos delegacija buvo išvykusi į Braziliją, Argentiną ir Paragvajų, siekdama išsiaiškinti persikėlimo vietas ir sąlygas. Delegacijos nariams tenykštis klimatas pasirodė ypatingas, o žemės kainos aukštos. Delegacijos narys V. Prozorovas stengėsi ir, rodos, gana sėkmingai, atkalbėti sentikius nuo persikėlimo. Tarp sentikių buvo paplitęs posakis: „Ko tau į Ameriką – juodegą (ilgas sijonas – *G. P.*) tampusi krantų?“ Emigravo dešimtys sentikių šeimų. Po 1945 metų kurį laiką SAT Vilniuje susirašinėjo su dviem jų bendruomenėmis Brazilijoje ir Argentinoje.

Vilniaus kraštas: 1920–1939 m.

Tarpukariu sentikiams Lenkijos valdomame Vilniaus krašte buvo bene sėkmingiausias jų gyvavimo laikotarpis. 1925 m., 1930 m. ir 1935 m. buvo sušaukti Sentikių bažnyčios Lenkijoje suvažiavimai. Pirmajame buvo išrinkta Sentikių Aukščiausia Taryba ir prezidiumas. Jos pirmininku tapo ir po to buvo du kartus perrinktas gabus organizatorius ir dosnus mecenatas Arsenijus Pimonovas (1863–1939). Jo pastangomis ir ryšių tarp Lenkijos politinių ir visuomeninių veikėjų dėka 1928 m. prezidento dekretu buvo patvirtinti Rytų sentikių bažnyčios Lenkijoje įstatai (Projektas sudarytas 1925 m.). Lenkijos vyriausybė įsipareigojo padėti Sentikių bažnyčiai pašalpomis ir subsidijomis, juridškai garantavo tikybos dėstymą valstybinėse mokyklose ir t. t. Lenkijoje sentikių interesams 4-ame deš. Senate atstovavo A. Pimonovas, o Seimo nariu 1930–1935 m., 1935–1939 m. buvo Borisas Pimonovas, kuris buvo ir Sentikių aukščiausios tarybos pirmininko pavaduotoju bei atstovavo rusų bendrijai parlamente.

Sentikių Aukščiausia Taryba Lenkijoje 4 deš. vienijo 52 bendruomenes, kurios veikė daugiausia Vilniaus krašte ir Seinų žemėje. Tuo metu Lenkijoje gyveno apie 50 tūkst. sentikių. SAT turėjo juridinio asmens teises, atstovavo sentikių bendruomenių interesams valstybės įstaigose, rūpinosi religiniais, dvasiniais, visuomeniniais, švietimo ir kt. klausimais, mokyklų

išlaikymo, cerkvių remontu ir statyba, palaikė ryšius su sentikiais Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, JAV ir kitur. Bendruomenės tvarkėsi autonomiškai: turėjo savo tarybas ir rinko šventikus, kuriuos tvirtino ir registravo SAT. Šventikui buvo keliami šie reikalavimai: raštingumas, 35 m. amžius, turėjo būti neteistas ir nekaltinamas teisme renkant, neturėti netinkamų asmeninių savybių (bendratikių nuomone).

Vilniaus sentikių bendruomenė buvo religinis dvasinis, kultūrinis ir administracinis sentikių Lenkijoje centras. Ji ypač išsiskyrė gausumu (5 tūkst. tikinčiųjų), religine, kultūrine, labdaringa veikla, turėjo savo leidyklą. Vilniaus bendruomenėje pamaldas laikė iš karto du šventikai: T. Jakovlevas, S. Jegupenkovas, po to M. Šalkinas ir kt. A. Pimonovas teikė dešimtis tūkst. zlotų bažnytinių susirinkimų sušaukimui, SAT kanceliarijos organizacijai, mokyklų atidarymui ir t. t. Pimonovų šeimoms priklausė apie 20 namų Vilniuje, kurių dalis buvo atiduota ar naudojama bažnyčios reikalam. Viename iš jų prie sentikių cerkvės 1922 m. buvo atnaujinta sentikių mokyklos (įkurta 1912 m.) veikla. Mokymo turinį sudarė daugiausia religijos dalykai: Šv. Raštas, sentikių istorija, bažnytinė slavų gramatika, giedojimas ir t. t. 1930/31 m. mokykloje buvo apie 200 mokinių. Ji tapo 7-mete valstybine mokykla.

Sentikių bažnyčia Lenkijoje plačiai ir aktyviai įsitraukė į religinį, etinį, mokyklinį ir užmokyklinį jaunimo auklėjimą. Lenkijoje 1930 m. buvo 146 mokyklos, kuriose tikybos mokėsi 3 868 sentikių vaikai¹². 127-iose rusų pradžios mokyklose galima buvo dėstyti tikybą sentikiams. Tačiau tik 26 mokytojai 2 arba 5 val. per savaitę dėstė tikybą 43 mokyklose, nes trūko šventikų arba tikybos dėstytojų. Ši problema 4 deš. buvo sprendžiama rengiant 6 savaitių mokymus vasarą Vilniuje, tikrinant tikybos dėstymą vietose bei rengiant regioninius tikybos dėstytojų susitikimus ir seminarus. 1938/39 m. 139-iose mokyklose tikybą dėstė 30 sentikių šventikų ir 41 mokytojas¹³. Be to, Vilniuje veikė sentikių jaunimo ratelis, kurio paskirtis buvo katekizacija, religinis moralinis auklėjimas ir kultūrinė veikla. Ratelis leido žurnalą „Savišvieta“. Vilniaus bendruomenėje veikė biblioteka, nemažas bažnytinis choras. Šios institucijos taip pat veikė sentikių bendruomenėse Dūkšte, Sviriuose, Turmante ir kt.

Vilniaus bendruomenė organizavo religinės literatūros leidybą. Maskvos sentikių centrai, kaip buvo iki 1914 m., dėl Tarybų Rusijos valdžios draudimo negalėjo tiekti tokių leidinių į užsienį. Mokomoji religinė literatūra, kaip ir kitos religinio turinio knygos, buvo leidžiamos Rygoje. Tačiau dažnai tai buvo leidiniai ad hoc, skirti laikiniems, specifiniams poreikiams tenkinti. Vilniuje ir Rygoje 3–4 dešimtmečiais išsiplėtojo platesnė, pastovesnė sentikių ir jų kultūrą reprezentuojanti leidybinė veikla. Vilniuje buvo leidžiami periodiniai žurnalai, skirti bažnyčios reikams, tačiau populiarūs ir visuomenėje bei užsienyje: „Aukščiausios Sentikių Tarybos Lenkijoje žinios“ (red. P. Kiseliovas, vėliau B. Pimonovas ir O. Andrejevas; 1928–1940 m. leistas kas 2 mėnesius) ir „Aukščiausios sentikių tarybos Lenkijoje kalendorius“ (red. I. Romanovas; ?–1940 m., kasmetinis). Atskiromis knygomis pasirodė šie leidiniai: P. Kiseliovo „Vilniaus sentikių bendruomenės šimtmetis“ (1930 m.), „Kristaus bažnyčios istorija“, „Kristaus tikėjimo pagrindai“ ir kt. Rimta, planinga 5 metų neįgyvendinta programa buvo numatyta Sentikių bažnyčių Lenkijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Estijoje vadovų pasitarime Vilniuje (1938 m.). Jai realizuoti buvo numatytas biudžetas ir redakcinė komisija, kurią sudarė Borisas Pimonovas (Vilnius), Ivanas Prozorovas (Kaunas) ir Ivanas Zavoloko (Ryga). Programa numatė leisti sentikių teologijos, liturgijos knygas, vadovėlius bei mokymo priemones, du periodinius religijos, istorijos, meno bei populiarius religijos ir kultūros bei kt. leidinius.

Būdama ištikima savo gailestingumo tradicijai, Sentikių bažnyčia siekė padėti silpnesniems ir varganiems (XIX a. sentikiai turėjo daug savo filantropinių organizacijų Rusijoje). Norom nenorom organizuota labdaringa veikla, atrodo, ribojosi viena Vilniaus bendruomene ir tradicinėmis formomis. Buvo ir geros išimtys. Damų labdaros komitetas, vadovaujamas Irinos Pimonovos, Vilniuje rūpinosi dieninio darželio prieglauda ikimokyklinio amžiaus vaikams iš vargingų šeimų. Komitetas taip pat atidarė valgyklą, kurioje dalijo nemokamus pietus. Veikė senelių namai, priglaudę 20 pagyvenusių moterų.

Tarp Sentikių pomorų bažnyčių Baltijos valstybėse egzistavo glaudūs ryšiai. 1939 m. rudenį (!) buvo numatyta surengti Vilniuje ar Rygoje bendrą

šių valstybių Sentikių bažnyčių suvažiavimą. Tačiau jis neįvyko. Pirmasis tarpvalstybinis Sentikių bažnyčių vadovų 4 šalyse susitikimas Vilniuje vyko 1938 m. rugsėjo 13–15 d. Jame svarstyti 9 klausimai: bendro Sentikių bažnyčių susirinkimo surengimas nuolatinė religinių, informacinių ryšių užmezgimas, vidaus valdymo ir teisinė padėtis valstybėje, vienybė liturgijoje, dvasiniame darbe bažnyčios praktikoje ir kt. Nutarta sukviesti pirmą po 1912 m. Sentikių pomorų bažnyčių už Rusijos ribų suvažiavimą. Be to, priimta religinio moralinio auklėjimo ir organizavimo šeimoje, mokykloje klausimais rezoliucija, kviečianti tobulinti krikščionišką visuomenę Kristaus mokyimo pagrindų¹⁴. Antrojo pasaulinio karo išvakarėse Sentikių bažnyčia vėl priminė amžinąsias universalias vertybes.

Buvo pasirašyta 1939 X 10 TSRS ir Lietuvos sutartis, pagal kurią Vilnius ir Vilniaus kraštas grąžinti Lietuvai, o jos teritorijoje buvo išdėstyti Raudonosios armijos kariniai daliniai. Sentikiai Lietuvoje ėmėsi kurti bendrą Vilniaus kraštui ir Kauno Lietuvai (nuo 1938 m. kovo be Klaipėdos krašto) centrinę Bažnyčios valdymo instituciją Vilniuje. Nors pablogėjo tarptautinė padėtis ir šalyje aštriai poliarizavosi nacionalinės ir prokomunistinės jėgos, 4 deš. pab. sentikiai tebevertina Lietuvą kaip palankią vietą savo gyvenimui.

Pirmoji Sovietų okupacija 1940 06–1941 06

Vargu ar Sentikių bažnyčios vadovybė simpatizavo ateistinei Tarybų Rusijai. Nerimą kėlė Vokietijos pergalės Vakarų Europoje (1940 m. gegužės mėn. nacių kariuomenė užėmė Paryžių). Grėsmės akivaizdoje dalis sentikių, kaip ir lietuvių bei žydų, pradėjo simpatizuoti Tarybų Rusijai. Platesnė sentikių visuomenė menkai nutukė apie valstybinio ateizmo ir represijų prieš stačiatikius bei sentikius Tarybų Rusijoje politiką. Tokiomis aplinkybėmis 1940 m. vasarą dauguma rusų sentikių palankiai ir iš pradžių gana džiugiai sutiko Raudonąją armiją ir Lietuvos okupaciją.

Lietuvoje 1940–41 m. buvo 106 sentikių bendruomenės ir apie 80–90 tūkst. sentikių. Mirus Arsenijui Pimonovui (1939 I 7), Aukščiausios sentikių tarybos pirmininko pareigas neilgai ėjo Borisas Pimonovas. Okupacinė valdžia Lietuvoje skaudžiai palietė Sentikių bažnyčios religinį,

visuomeninį ir ekonominį gyvenimą: pradėta uždarinėti sentikių mokyklos, nacionalizuoti bažnyčias ir privačią nuosavybę. Buvo suimti ir represuoti sentikių religiniai ir visuomeniniai veikėjai: Vasilijus Prozorovas (mirė 1950 m. tremtyje Novosibirsko srityje), Georgijus Pimonovas (mirė 1955 m. tremtyje) ir kt. Tikslesnės pirmųjų sentikių trėmimų statistikos nėra. Rusų sentikių Lietuvoje, kaip ir Latvijoje, Estijoje, o 3–4 deš. Tarybų Rusijoje, religinis ir intelektualinis elitą buvo sunaikintas arba išblaškytas. 1940–41 m., o po to 1941–44 m. dėl represijų grėsmės ir politinių priežasčių dalis sentikių traukėsi arba išvyko į užsienį. Iš jų Borisas, Leonidas, Irina Pimonovai su šeimomis ir nemažai kitų.

Nacių okupacija 1941 06–1945 01

Vokietija 1941 m. birželio mėn. užpuolė Tarybų Sąjungą, o naciai greit okupavo Lietuvą. Lietuvos sentikių požiūriu, prasidėjo „Didysis Tėvynės“ karas. Nemažai sentikių dalyvavo kare prieš Vokietijos kariuomenę visų pirma už „tėvynę“ ir „tautos laisvę“, o ne dėl klasinių, socialinių interesų. Karo metais Stalino režimas sušvelnėjo, siekė socialinio konsensuso, apeliavo visų pirma į rusų patriotinius ir nacionalinius jausmus. Teko rinktis ir Lietuvos rusams sentikiams. Kodėl dar prieš keletą metų buvę lojalūs Lietuvos ar Lenkijos piliečiai, rusai sentikiai gana noriai reiškė savo patriotizmą „naujai“ kitai valstybei? Tai ne retorinis, o rimto pagrindimo reikalaujantis klausimas. Manychiau, kad dalies sentikių tarybinės, didžiosios tėvynės pripažinimas galėtų būti paaiškintas nacionalizmo fenomenu (kolektyvinė tapatybė ir rusų tautos bei kultūros absoliutinizmas). Sentikių pasiaukojantis patriotizmas tėvynės kare aiškinamas kaip nacionalizmo ir komunizmo (šviesios ateities ir rojaus žemėje sukūrimo pažadai) elementų mišinys, sustiprintas sentikių religinius jausmus pajungiant pasaulietinei sferai ir juos personifikuojant. Iš Lietuvos sentikių du Tarybų Sąjungos didvyriai. Fiodoras Markovas, sovietų partizanų būrio vadas, kilęs iš Švenčionių, ir Marija Melnik (Melnikaitė), sovietų partizanė, kilusi iš Zarasų¹⁵.

Dalis sentikių, gal ir didesnė, pasiliko nacių okupuotoje Lietuvoje. Likimas tų, kuriuos nacių valdžia išvežė darbams į Vokietiją, nežinomas. Tie,

kurie dalyvavo antifašistiniame judėjime, kovojo sovietinių partizanų būriuose arba rėmė juos, patekdavo į koncentracijos stovyklas (pvz., IX fortą). Ir vienu, ir kitu likimas sudėtingas, kai kurių ir tragiškas. Dar kiti laukė tiesiog geresnių, ramesnių laikų.

Reichskomisaras Lozė 1942 m. birželio 19 d. išleido nutarimą apie teisinę religinių organizacijų padėtį Ostlande. Jos buvo įpareigosotos ne vėliau kaip per 3 mėnesius įteikti registravimosi paraiškas¹⁶. Lietuvos sentikiai pamažu prisitaikė prie vokiečių įvestos tvarkos ir atnaujino karo sutrikdytą religinį gyvenimą bendruomenėse. Kaune 1943 m. pabaigoje veikė Sentikių centro taryba. Jos pirmininku buvo B. Leonovas¹⁷. Tuo metu aktyvią veiklą pradėjo ir Borisas Pimonovas. Jis buvo ryžtingas bolševizmo priešas, bendradarbiavo su nacistais ir tikėjo „naująja tvarka“ Rytų Europoje. Lietuvos generalinės apygardos komisaras 1944 m. sausio 28 d. nutarė atkurti joje Sentikių bažnyčios valdymo organą (pirmininkas B. Pimonovas), kuris turėjo būti sudarytas iš buvusių Kauno SCT bei Vilniaus SAT narių¹⁸. Ši Sentikių Aukščiausioji Taryba veikė neilgai. 1944 m. liepos 13 d. III Baltarusijos fronto kariuomenė, vadovaujama generolo I. Černiachovskio, užėmė Vilnių ir iškėlė Lietuvos TSR vėliavą virš Gedimino pilies. Tų pačių metų pabaigoje „Pravda“ rašė, jog „Lietuva sugrąžinta į tarybinių tautų šeimą“¹⁹.

Sovietų Lietuva 1944–1990 m.

II pasaulinio karo metu Sovietų Sąjungos politika Bažnyčių atžvilgiu kiek sušvelnėjo. Visų Bažnyčių padėtį pagerino antireliginės propagandos sustabdymas. Po 1945 metų Stalino dosnumą laikinai pajuto ir sentikiai, katalikai, liuteronai, stačiatikiai okupuotose Baltijos šalyse ir Vakarų Ukrainoje. Sentikių bažnyčia Lietuvoje tęsė savo veiklą beveik taip pat kaip nacių okupacijos metais. Įžengiant Raudonajai Armijai į Lietuvą, sentikių šventikai, skirtingai nuo katalikų dvasininkijos, neemigravo iš Lietuvos. Žinoma, kad tuomet į Vakarus pasitraukė tik SAT Lietuvoje pirmininkas Borisas Pimonovas, ir atrodo, keletas kitų Sentikių bažnyčios vadovų pasauliečių.

Pirmaisiais pokario metais Sovietų Sąjungoje buvo pastebimas tam tikras sentikystės aktyvumas. Sentikių skaičius padidėjo, prijungus Baltijos šalis, Vakarų Baltarusiją, Moldaviją ir Bukoviną. Tarpukariu šių šalių sentikiai buvo gerai organizuoti, puoselėjo religinę veiklą. Svarbu buvo ir tai, kad Baltijos šalyse buvo nemažai paruoštų šventikų ir teologų. Vilniuje 1944 metų gruodžio mėn. įvyko pirmasis SAT, jau Lietuvos TSR, posėdis: papildyta Tarybos sudėtis, išrinktas jos pirmininkas Ivanas Romanovas²⁰. Sentikių Bažnytinė vadovybė demonstravo lojalumą sovietų valdžiai Lietuvoje, pabrėždama labiau patriotinius jausmus Rusijos valstybei ir siekdama savo Bažnyčios vaidmens viešajame gyvenime pripažinimo. Nuo 1944 metų pabaigos Sentikių bažnyčios reikalus valstybėje oficialiai tvarkė Religinių kultūrų reikalų tarybos prie TSRS Liaudies reikalų tarybos (vėliau Ministrų tarybos) įgaliotasis Lietuvai A. Gailevičius, o po jo – B. Pušinis (1947–1957). Netrukus po įregistravimo SAT parengė Sentikių bažnyčios statuto projektą ir ėmėsi iniciatyvos atkurti visos Rusijos sentikių bažnyčią, neturinčią dvasinės hierarchijos. Pitarus sentikių šventikams iš Latvijos, Baltarusijos, antrasis Tarybos posėdis 1945 metų balandžio 11 dieną Vilniuje nutarė išplėsti savo veiklą tarp sentikių Pabaltijyje ir Baltarusijoje ir papildyti ją šių regionų sentikių atstovais. Taip pat buvo nutarta kreiptis į Religinių kultūrų reikalų tarybą Maskvoje siekiant trijų dalykų: 1) pripažinti visos Rusijos sentikių bažnyčios, neturinčios hierarchijos, teises, jos teisėtumą ir lygybę su kitomis Bažnyčiomis Sovietų sąjungoje; 2) priimti ir patvirtinti šios Bažnyčios statutą; 3) atkurti kanonišką šios Sentikių bažnyčios valdymą – SAT veiklą Rusijoje. Ją sudarytų buvę Baltijos šalių Sentikių bažnyčių vadovai²¹. Tokio leidimo sentikiai iš valdžios negavo, nors patalpos SAT veiklai Maskvoje buvo surastos. Tačiau 1944–1948 metais sentikiai Lietuvoje gyveno Bažnyčios laisvės ir susijungimo, atsivėrus naujoms politinės erdvės galimybėms Sovietų Sąjungoje, viltimis.

Nuo 1945 metų pavasario pirmieji pokyčių ženklai buvo antireliginės propagandos stiprėjimas. 1945–1950 metais LKP CK plenumai skelbė apie progresą kovoje su Bažnyčiomis ir visų pirma su Katalikų bažnyčia. 1945–1947 metais, nepaisant daugkartinių pirmininko I. Romanovo prašymų, įgaliotinis A. Gailevičius priešinosi SAT posėdžių sušaukimui. Siek-

dama sustiprinti savo kontrolę Bažnyčioms, sovietų valdžia 1946 metų pradžioje įvedė visų religinių bendrijų Lietuvoje registraciją. Buvo reikalaujama, kad tikinčiųjų išrinkti parapinių cerkvių ar maldos namų komitetai („dvidešimtukai“) tvirtintų pareigoms savo šventiką, kuris po to užsiregistruotų vykdomajame komitete. Šie „dvidešimtukai“ tvarkytų visus religinius ir finansinius reikalus, prižiūrint vietinei administracijai. Tai reiškė Bažnytinės hierarchinės struktūros panaikinimą, dvasininkų ar šventikų vadovavimo parapijoje apribojimą. Katalikų vyskupai tam atvirai pasipriešino, o Panevėžio vyskupas K. Paltarokas pasiūlė kompromisą – tarpinį vadinamąjį Paltaroko statutą. Sentikiai į valdžios reikalavimus atsižvelgė formaliai ir užregistravo daugumą savo bendruomenių ir šventikų: 1949 metų pradžioje Lietuvoje buvo užregistruotos 56 ir 18 neregistruotų sentikių bendruomenių. Tuo metu Sentikių bažnyčiai priklausė 88 tūkstančiai tikinčiųjų, t. y. 3 kartus daugiau negu Stačiatikių bažnyčiai Lietuvoje²². Sentikiai šiam valdžios reikalavimui galėjo nesipriešinti ir dėl to, kad parapijų komitetai ir šventikų rinkimai buvo įprastas jiems dalykas – sentikių bendruomenės nuo XVIII amžiaus buvo gana autonomiškos. Skirtingai nuo Katalikų ir Stačiatikių bažnyčių, valdžia sentikiams Lietuvoje neteikė bent kiek didesnės politinės reikšmės RKRK įgaliotinis Lietuvoje Pušinis taip apibūdino sentikius savo 1949 metų pradžios ataskaitoje Maskvai:

„Išsibarsčiusi, kamuojama vidinių nesutarimų, linkstanti į susinaikinimą Sentikių bažnyčia Sovietų Lietuvoje, dėl suteiktų jai galimybių atgijo, suaktyvėjo, sukūrė tvirtą centralizuotą vadovybę – Sentikių aukščiausią tarybą.

Maža to, SAT, sustiprinusi savo padėtį sovietų Lietuvoje, išplėtė savo veiklą ir įtaką sentikių religinėms bendruomenėms Latvijos SSR ir Baltarusijos SSR. Šiuo metu SAT stengiasi sukurti dvasinį teismą visoms trimis minėtoms respublikoms su centru Vilniuje.

Šiandien organizaciniu požiūriu Sentikių bažnyčia sovietų Lietuvoje yra kaip niekada stipri centralizuota organizacija, svajojanti atkurti sentikių mokymo kursus. Suprasdama, kad šias glaimybes jai sudarė tarybų valdžia, sentikių vadovai stengiasi atrodyti visiškai lojalūs tarybų val-

džiai, o kartais net palankūs jai. Nepaisant to, Sentikių bažnyčia, kaip buvo, taip ir lieka pačia konservatyviausia ir pačia fanatiškiausia.

Lietuvos TSR Ministrų tarybos pirmininkas draugas Gedvilas apie Sentikių bažnyčią pareiškė, kad nuolaidos, teikiamos Sentikių bažnyčiai, žalingos ir būtina jų nekartoti.²³

Lietuvos MT 1948 m. liepos 8 d. nutarimu nacionalizavo visų tikybų maldos namus bei kitus bažnytinius pastatus ir kulto reikmenis. Įvedant naują Bažnyčių administravimo tvarką, bažnyčių pastatai buvo perduoti vietinei valdžiai, kuri išnuomodavo juos naujai registruotoms religinėms bendruomenėms. Taigi Bažnyčių administravimas Lietuvoje buvo baigtas unifikuoti pagal Bendrą Sovietų sąjungos religinių bendrijų pavyzdį. Nuo 1946 metų prieš Katalikų bažnyčią Lietuvoje, jos įsitikinimu, priešišką komunistų valdžiai prasidėjęs teroras skaudžiai, nors ir ne tokiu mastu, palietė taip pat ir sentikius. Buvo suimti ir įkalinti žymesni religiniai aktyvistai: SAT pirmininkas I. Romanovas, I. Prozorovas, šventikai – P. Pankratjevas, D. Pancyrevas ir daugelis kitų. Buvo uždarinėjamos ir naikinamos sentikių cerkvės (Kalbutiškių, Rokiškio raj., Survydžių, Utenos raj, sudegė Dovidėnų, Ignalinos raj.). Per visą pokarį pasirodęs vienintelis sentikių bažnytinis kalendorius (1949 m.) buvo saugumo uždraustas jau išspausdinus tiražą. Nuo 1944 metų pabaigos buvo dražiamas tikybos dėstymas mokyklose. Šventikams neleista patarnauti namuose. Tragiškuoju pokario periodu 1948 m. gegužės 5 d. pasirodo Sentikių bažnyčios Dvasinio teismo posėdžio Vilniuje nutarimas, jog, „remiantis „Šv. Raštu“, Sentikių bažnyčia pripažino ir pripažįsta tarybų valdžios dieviškąją kilmę ir kvietė tikinčiuosius jai paklusti²⁴. Tai buvo pragmatiškas, apdairus žingsnis, padiktuotas tiek represijų baimės, tiek siekio sušvelninti nenuspėjamą destruktivaus totalitarizmo poveikį. Kartu, atrodo, netiesiogiai buvo nusižiūrėta iš viešos RSB laikysenos ir pasinaudota Maskvos sentikių patirtimi stalinizmo sąlygomis.²⁵

Sentikių bažnyčia Lietuvoje 6-ojo dešimtmečio Rusų stačiatikių bažnyčios pavyzdžiu išitraukė į propagandinį, nors nestokojantį nuoširdumo ir gilesnių įsitikinimų, judėjimą už taiką. Sentikiai 1952 metais dalyvavo taiko konferencijoje Zagorske, kur buvo susirinkę 27 religinių bendrijų

Sovietų sąjungoje atstovai. Dalyvavimas propagandinėje kampanijoje buvo kaina, kurią Bažnyčios vadovybė mokėjo už galimybę išlikti, vykdyti savo ganytojiškas pareigas ir rūpintis tikinčiųjų dvasiomis. SAT pirmininkas F. Kuznecovas savo kalboje šiame forume pritarė Rusų stačiatikių bažnyčios taikdariškai veiklai, smerkė amerikiečių ir anglų imperalistus dėl karo Korėjoje, šlovino Staliną ir visus geros valios žmones, kovojančius už taiką.²⁶

Sentikių bažnyčiai Lietuvoje 1944–1990 metais vadovavo Sentikių aukščiausia taryba, kuri periodiškai rinkdavosi į savo posėdžius, registruodavo naujas parapijas (bendruomenes) ir kvietė tris bažnytinius susirinkimus 1966, 1974 ir 1988 metais. Pirmaisiais pokario dešimtmečiais SAT pirmininku buvo Vilniaus bendruomenės šventikas Fiodoras Kuznecovas (1869–1965). Kartu jis buvo ir Dvasinės komisijos pirmininku. Po F. Kuznecovo abiem šioms pareigoms Bažnyčios suvažiavimas išrinko Kauno bendruomenės šventiką Josifą Nikitiną (1905–1996). Tačiau greit pastarasis atsisakė administracinio darbo. SAT pirmininku 1969 metais tapo ir po to du kartus buvo perrinktas – Ivanas Jegorovas (gimęs 1905 metais).

Lietuvos sentikių bendruomenių ir jų tikinčiųjų skaičius

Metai	Bendruomenės	Nariai
1945	74	–
1948	56	88 700
1969	56	–
1984	52	–
1992	51 ²⁷	70 000–100 000 ²⁸

Po Nikitos Chruščiovo nušalinimo liautasi tiesiogiai persekioti Bažnyčias, aprimo atsinaujinusi antireliginė kampanija. Nauja Lietuvos sentikių pomorų bažnyčios vadovybė atnaujino pastangas suvienyti visus pomorus Sovietų Sąjungoje. 1966 metų spalio mėnesį Sentikių bažnyčios susirinkime, skirtame sentikystės 300-ųjų metų iškilmėms, Vilniuje dalyvavo ir sentikių pomorų atstovai iš Latvijos, Estijos, Baltarusijos, Ukrai-

nos bei Rusijos. SAT ėmėsi aktyviai megzti ryšius ir susirašinėti kano-niniais, dvasiniais klausimais su sentikių pomorų bendruomenėmis So-vietų sąjungoje ir užsienyje (pavyzdžiui, JAV, Rumunijoje, Brazilijoje ir kitur). Tai sąlygojo SAT Lietuvoje autoriteto didėjimą tarp sentikių. Dau-gelis sentikių pomorų bendruomenių Sovietų sąjungoje pripažino SAT Lietuvoje „dvasinę globą“. SPB susirinkime 1974 metais Vilniuje daly-vavo jau 116 šventikų ir maždaug 400 atstovų iš daugelio pomorų ben-druomenių Sovietų sąjungoje²⁹. Toks atstovavimas parodė taip pat kitą sentikystės ypatybę – svarbią susirinkimų reikšmę Bažnyčios valdymui ir tradiciškai didelę tikinčiųjų reikšmę Bažnyčios gyvenimui. Vienas šio su-sirinkimo nutarimų palietė Rusijos stačiatikių bažnyčios anatemos „se-nosioms apeigoms“ panaikinimą, kuris gerokai pasitarnavo ilgamečio abi-pusio atšalimo ir įtamos tarp šių Bažnyčių mažinimui. Sentikių pomorų požiūriu šis aktas turi „didelę istorinę reikšmę“. Tarp SPB ir RSB 70-aisiais ir 80-aisiais metais susiklostė geri, krikščionišką meilę pabrėžian-tys santykiai: vykdavo šių Bažnyčių vadovų susitikimai, keistasi sveikini-mais religinių švenčių ir jubiliejų proga, prasidėjo bendrų rusų stačiatikybei problemų paieška.

SPB susirinkimas 1988 metų Vilniuje buvo skirtas Rusios krikšto 1000-čio progai. SAT pirmininkas I. Jegorovas savo pranešime rašė, kad per 200 sentikių bendruomenių, esančių už Lietuvos ribų, savanoriškai pri-pažįsta SAT kaip Bažnyčios dvasinę vadovybę.³⁰ Opi buvo šventikų pro-blema, nes per pastaruosius 15 metų iki susirinkimo SPB neteko 32, o iššventinta buvo tik 20 naujų šventikų. Sovietmečiu sentikiai neturėjo dvasinės mokyklos. Kandidatai į šventikus buvo ruošiami individualiai. Dažnai tai buvo bažnyčios tvarkdariai (ustavščiki), psalmininkai ar skai-tovai. Ilgame SAT pirmininko pranešime buvo kalbama apie krikščiony-bės raidą Rusijoje, SPB susiformavimą ir dabartinę Bažnyčios būklę bei padėtį visuomenėje. Be kita ko, apie sentikystės įvaizdį I. Jegorovas sa-kė: „Šiuolaikinė sentikystė neatsiriboja nuo supančios tikrovės, negyvena dvasinės ir iš dalies fizinės izoliacijos būklėje... Sentikystė – tai pasaulis žmonių, neprieiškių mokslui, naujai kultūrai, naujai buičiai, naujam gy-venimui; pasaulis, turintis egzistuojančią gyvenimo sanklodą, bet su tikė-jimu į Dievą – pasaulio Sutvėrėją ir Visagali“³¹.

Nuo 8-ojo dešimtmečio pradžios SPB vadovai ir dalis šventikų dalyvauja ekumeniniame judėjime. Tai matyti iš suartėjimo su RSB ir sentikų atstovų dalyvavimo jos organizuojamose įvairiuose religiniuose ir taikdariškuose renginiuose, taip pat gerais tarpusavio santykiais su Lietuvos katalikų evangelikų liuteronų ir kitomis Bažnyčiomis. SPB tenka peržiūrėti įprastą mokymą apie Bažnyčią. Pamažu imama atsisakyti išskirtinio, konfesinio ir uždaro Bažnyčios supratimo. Svarbi darosi krikščioniškos vienybės ir savitarpio supratimo tarp skirtingų Bažnyčių paieška.

LITERATŪRA

¹ *Егоров И., Миролюбов И.* Современное положение Древнеправославной Поморской Церкви // Старообрядческий Церковный Календарь на 1985 год, Рига, 1985. С. 33.

² Ibid, c. 33–34.

³ 1923 metų visuotinis gyventojų surašymas, Kaunas, 1925. P. XL.

⁴ Церковный старообрядческий календарь на 1936 год. Вильно, 1935. С. 40.

⁵ *Iwaniec E.* Z dziejow staroobrzędowcow na ziemiach Polskich w XVII–XX. Warszawa, 1977. С. 277.

⁶ Laikinosios taisyklės, normuojančios Lietuvos vyriausybės ir Lietuvos sentikų organizacijos santykius // Vyriausybės žinios. 1923. Gegužės 29. Nr. 132.

⁷ *Būčys P.*, vysk., Rusai stačiatikiai ir sentikiai Lietuvoje // Atheneum, 1936. T. 7. Šas. 1. P. 71.

⁸ Церковный старообрядческий календарь на 1928 год. Рига, 1928.

⁹ 1923 metų visuotinis gyventojų surašymas. P. XL.

¹⁰ Вестник Высшего старообрядческого Совета в Польше, Вильна, 1934, N 1–2. С. 20–21.

¹¹ 1923 metų visuotinis gyventojų surašymas. P. XXXVII.

¹² Старообрядческий церковный календарь на 1930 год. Рига, 1930. С. 56.

¹³ Календарь Высшего старообрядческого Совета в Польше на 1939 год. Вильна, 1939. С. 50–54.

¹⁴ Ibid, с. 43–49.

¹⁵ Егоров И. История старообрядчества (рукопись). С. 307.

¹⁶ Балевиц З. Православная церковь Латвии под сенью свастики (1941–1944). Рига, 1967. С. 51.

¹⁷ Заседание членов центрального Старообрядческого Совета, состоявшегося 8 ноября 1943 года. Протокол N 18 // Архив И. И. Егорова.

¹⁸ Сообщение ВСС в Литовской Генеральной области И. И. Егорову, 29 марта 1944 года, N 292 // Архив И. И. Егорова.

¹⁹ Žr.: *Truska L.* Lietuva 1938–1953 metais, Kaunas, Šviesa, 1995. p. 130–131.

²⁰ Юг.: Протокол II заседания Пленума ВСС в Литовской ССР, состоявшегося 11 апреля 1945 года в Вильне // Архив И. И. Егорова.

²¹ Ibid., Архив И. И. Егорова.

²² Информационный отчет за второй квартал 1948 г. Председателю СДРК при СМ СССР тов. Пушкинис, август 1948 года, Вильнюс // Lietuvos Valstybinis Visuomeninių Organizacijų Archyvas. F. 1771. Ap. 11. B. 280.

²³ Информационный отчет уполномоченного СДРК при СМ СССР по Литовской ССР тов. Пушкинис, за первый квартал 1949 года // LVVOA. F. 1771. Ap. 52. С. 78.

²⁴ Старообрядческий церковный календарь на 1949 год. Рига, 1949. С. 77–78.

²⁵ Сочинения Л. М. Кумачева по истории старообрядчества (рукопись).

²⁶ Выступление председателя вес в Литве. Р. Кузнецова // Конференция всех церквей и религиозных объединений в СССР, посвященная вопросу защиты мира. Загорск. Троице-Сергиева Лавра. 9–12 мая 1952 года: Материалы. Москва, Издание Московской Патриархии, б. г.

²⁷ Список старообрядческих общин по состоянию на 1.07.1992 года // Архив И. И. Егорова.

²⁸ По оценке И. И. Егорова на начало 90-ых годов. Данные полученные автором при опросе в 1994 году.

²⁹ Постановление Собора Старообрядческой Поморской Церкви Христовой 1974 год / Подгот. И. И. Егоров. Вильнюс, б. м.

³⁰ Деяния Собора Старообрядческой Поморской Церкви Христовой 1988 г. / Составитель И. И. Егоров. Вильнюс, Мокслас, 1991, с. 57.

³¹ Ibid, с. 63.

OLD BELIEVERS IN THE 20TH CENTURY OF LITHUANIA

Grigorijus Potašenko

S u m m a r y

This article is a short study of Church history of Old Believers, of relation between Old Believers Church and state in the independence Lithuania (1918–1940), Poland (district of Vilnius) and in Soviet Lithuania (1940–1941, 1944–1990).

In the second half of the 17th century Old Believers settlements were organized in Great Duke of Lithuania. After World War I, 35.000 Old Believers inhabited Lithuania republic. In 1922 Old Believers subordinated their communities to the Central Council of Old Beliefs Church in Lithuania in the matters of faith. Old Believers were recognized by the Lithuania state as a separate persuasion. In the forties of the 20th century in Lithuania were 54 communities of Old Believers. In 1925 the First Congress of Polish Old Believers convened. The Congress agreed upon the official name of Old Believers – Pomortsy – Eastern Old Belief Church without ecclesiastic hierarchy. The organization of the Church and the internal statute was resolved. In 1928 Old Believers were recognized by the state as a separate persuasion. Generally, before the World War II over 50.000 of Old Believers inhabited Poland.

During World War II some of old believers joined the Red Army, others joined the underground army. Many of Old Believers stayed in Lithuania. The nazis deported some of them to fourced labour camps. In the time of the war some of oratories were destroyed and some of Old Believers died.

In 1987 there were the 54 communities of Old Believers in Lithuania. 1944–1988 the three Congresses of Old Belief Pomorskaya Church were held

here. The High Council of Old Believers was the only religion-spiritual center of bespopovtsy pomortsy in the Soviet Union (till 1990).

Vilniaus universitetas
Naujosios istorijos katedra

Įteikta 1997 m.
vasario mėn.